

Jak si Ukrajinci osvojují češtinu (k psanému projevu ukrajinských mluvčích)

JANA MACUROVÁ

Při osvojování češtiny Ukrajinci sice nemusí překonávat tak velkou jazykovou a kulturní propast/distanci jako Arabové nebo Vietnamci, nicméně i oni se na cestě ke správné a plynulé češtině nevyhnou určitým nesnázím. Ve svém příspěvku představíme stručný sociolingvistický portrét ukrajinských mluvčích češtiny a na pozadí ukrajinsko-českého srovnání jazykových systémů vytipujeme oblasti potenciálních potíží. Následně se zaměříme na analýzu písemného projevu ukrajinských studentů a podáme přehled nejtypičtějších chyb, které se vyskytují u pisatelů s různým sociolingvistickým profilem a na různých úrovních osvojení češtiny. V tomto příspěvku pro stručnost používáme slovo studenti v poněkud rozšířeném významu a zahrnujeme do této skupiny jak osoby učící se česky pod vedením učitelů, tak samostatně anebo i osvojující si češtinu živelně v českém prostředí bez vědomě organizované učební činnosti.

Ukrajinci v ČR

Aktuální statistiky potvrzují, že Ukrajinci jsou i nadále nejpočetnější národnostní skupinou cizinců v Česku. K 31. 12. 2018 z 566 931 cizinců s povoleným pobytem na území ČR má 131 709 osob ukrajinské občanství. Lze tedy říct, že každý čtvrtý cizinec v Česku je Ukrajinec. Pro srovnání: Vietnamců (další výrazná národnostní skupina) zde žije 61 143, Rusů je 38 223.¹

¹ Cizinci třetích zemí se zaevidovaným povoleným pobytem na území České republiky a cizinci zemí EU + Islandu, Švýcarska a Lichtenštejnska se zaevidovaným pobytem na území České republiky k 31. 12. 2018. <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>.

Ukrajinci, podobně jako Vietnamci se dávno stali neodmyslitelnou součástí české společnosti. Obraz Ukrajince bývá v českém povědomí spojován s dělnickými profesemi, sférou služeb, v posledních letech také s lékařstvím. Jak jsou na tom tedy ukrajinští přistěhovalci s češtinou?

V rámci kolektivního grantového projektu *Databáze chyb Rusů, Ukrajinců a Poláků v češtině* (pracovní název – *CHRUP – Chyby Rusů, Ukrajinců a Poláků*) jsme provedli sociolingvistický výzkum, v němž jsme mimo jiné shromáždili informace týkající se ukrajinských respondentů – jak žijících na Ukrajině, tak pobývajících na území České republiky. Na rozdíl od jiných výzkumů ukrajinské diaspory v ČR – zaměřených spíše sociologicky – měl náš výzkum na zřeteli především jazykovou stránku respondentů. Sociologické hledisko sloužilo jako podpůrné, umožňující výklad a klasifikaci chybového materiálu. Písemná produkce 74 ukrajinských respondentů, kteří se zúčastnili projektu, tvoří korpus textů s celkovým objemem 89 137 znaků. Je příznačné, že naprostá většina respondentů před příjezdem do ČR nevěnovala své jazykové přípravě jakoukoli významnou pozornost. Pouze třetina našich respondentů uvádí přinejmenším několikaměsíční seznamování se s českým jazykem, převážně formou samostudia. Podobný přístup se dá zčásti vysvětlit nedostatkem odpovídajících učebních materiálů a malou dostupností kvalifikovaných lektorů češtiny v domovině našich respondentů, ale i celkovým vnímáním jazykového faktoru jako druhořadého. Typickou strategií imigrantů je potom „orientace na místě“, přičemž lidé spoléhají buď na vlastní schopnost poradit si v prostředí blízkce příbuzného jazyka, nebo na pomoc placených poradců z řad krajanů.

Druhým rysem ukrajinských imigrantů v ČR, jenž může mít význam pro jejich české učitele, je převládající geografie jejich původu. Podle odhadů odborníků až 50 % Ukrajinců v Česku pochází ze západních oblastí Ukrajiny (zejména Zakarpatské, Lvovské, Ternopolské, Ivano-Frankovské), kde má ukrajinština tradičně silné pozice (Zilynskyj – Kočík 2001: 86). V projektu *CHRUP*, v němž ukrajinští respondenti museli splňovat požadavek „ukrajinština jako mateřský jazyk“, představují západoukrajinští účastníci výzkumu až tři čtvrtiny dotázaných. Český pedagog musí mít na zřeteli, že v případě těchto studentů může být opora v ruštině při výuce občas málo efektivní až kontraproduktivní.

Jaké učební zdroje máme k dispozici?

Ukrajinofonní studenti se stali cílovou skupinou pro autory učebnic češtiny teprve na přelomu milénia (připomeňme si jen titul Čechová – Trabelsiová –

Putz: *Хочете говорити по-чеському?* /1999/). Předtím se museli spokojit s učební literaturou určenou studentům se znalostí ruštiny a hledali se v cílových skupinách určených jako „Slované“, „Rusové“, v novějších publikacích také „rusky mluvící“, „rusofonní“ a nakonec „studenti, jejichž mateřštinou je východoslovanský jazyk“. Poslední definice zohledňuje zájmy těch studentů, jejichž lingvistické zkušenosti se týkají více než jednoho slovanského jazyka.

Dnes je nabídka učebnic češtiny pro Ukrajince poměrně široká a ve srovnání s jinými učebnicemi slovanských jazyků pro ukrajinské uživatele se pestrostí ustupuje jen učebnicím polštiny. Zásahu na tom mají jak ukrajinští, tak čeští autoři. Kromě velmi oblíbené a dnes již klasické ruskojazyčné učebnice češtiny kolektivu pod red. A. Širokovové (1973, 1981) se na ukrajinském knižním trhu pevně umísťuje učebnice L. Danylenkové *Чеська мова* (2006, 2007), kterou lze považovat za nejpopulárnější a nejdostupnější učebnici češtiny na Ukrajině. Mezi zajímavé, i když pro české učitele méně známé, patří učebnice česko-ukrajinského autorského týmu J. Hasil, N. Lobur, O. Palamarčuk *Чеська мова для українців* (2011). Od roku 2010 na ukrajinském učebním trhu úspěšně působí L. Holá. Tiskem vyšly její gramatické tabulky *Чеська грамати́ка – коротко про головне* (2010), učebnice *Čeština Expres* (2015) a *Česky krok za krokem* (2017), na jejichž překladu a adaptaci se podílela autorka tohoto příspěvku.

Všechny vyjmenované učebnice jsou orientovány především na výuku pod vedením učitele. Segment knižního trhu s učebnicemi vhodnými pro samostudium a distanční výuku stále není zaplněn.

Ukrajiniština vs. čeština

Blízká genetická příbuznost a typologická blízkost ukrajiništiny a češtiny jsou nesporně důležitými faktory napomáhajícími rychlému studijnímu pokroku. Odlišnosti spojené s různou mírou flektivnosti, asymetrií analytických a syntetických tvarů a různými historickými vlivy (ruština v případě ukrajiništiny vs. němčina v případě češtiny) se dostávají do popředí spíše v pokročilejších fázích výuky, kdy studující rozvíjí svůj jazykový cit a rozšiřuje svoje lingvistické povědomí.

Je známo, že přítomnost určitých společných či odlišných rysů dvou jazyků nemá vždy přímou souvislost s počtem a povahou chyb v řečové produkci cizinců. Nicméně pro učitele je užitečné mít obecnou představu o tom, o jaký společný základ se dá při výuce opřít, a kde lze naopak očekávat potíže. Nyní představíme ve stručném přehledu některé společné

a odlišné rysy ukrajinštiny a češtiny na různých jazykových úrovních. Při výběru těchto rysů jsme přihlíželi k potřebám reálné výuky a nečiníme si zde nárok na vyčerpávající popis.

Dle některých průzkumů (Kostecká et al. 2013) dosahují Ukrajinci velmi rychlého pokroku v osvojení zvukové stránky češtiny. Jejich cizí akcent je ve srovnání s jinými Slovany mnohem menší. Domníváme se, že značnou mírou tomu napomáhá blízkost fonetických systémů ukrajinštiny a češtiny. Slabší přízvuk, absence redukce samohlásek, ale i společná hláska **h** (což tradičně patří k problémovým momentům např. v páru čeština–ruština nebo čeština–polština) jednoznačně patří pro ukrajinské studenty k „výhodám“. Na druhou stranu, velké nesnáze přináší absence dlouhých samohlásek a diftongů v ukrajinštině. Hodně odlišností má ukrajinský a český konsonantický systém. Ukrajinština má na rozdíl od češtiny dlouhé souhlásky (*життя, обличчя, лю*), tvrdou výslovnost **ж, ч, ш** (srov. **ž, č, š**), větší počet párů podle měkkosti/tvrdosti či zachovává znělost na konci slova (*зруч*).

Grafická stránka češtiny nepředstavuje pro Ukrajince významný problém. Přestože ukrajinština má azbukové písmo, Ukrajinci běžně ovládají latinku (např. ze školních kurzů cizích jazyků). Zdrojem značných potíží ukrajinských mluvčích v češtině je ale omezená diakritika, kterou má ukrajinština ve srovnání s bohatým repertoárem českých diakritických znamének.

Lexikum ukrajinštiny je velmi blízké českému (odhadem má přibližně 30 % odlišných jednotek) a právě lexikální blízkost je faktor, podle něhož cizinci především pocítují ukrajinsko-českou jazykovou příbuznost. Četná mezijazyková homonyma typu *голка* (dívka) a *гроші* (peníze) jsou spíše zdrojem úsměvných příkladů zpestřujících výuku než skutečným problémem ukrajinsko-české komunikace.

Ukrajinská gramatická tradice je postavena na stejných základech jako česká: Používá stejné gramatické kategorie, má podobný terminologický aparát (vycházející jednak ze slovanských základů, jednak z latinské terminologie) a až na několik výjimek reflektuje lingvistické jevy podobným způsobem. Nápadně odlišná je např. prezentace systémů skloňování a časování (srov. 4 typy skloňování a 2 typy časování v ukrajinštině vs. česká deklinace založená na systému vzorových slov typu muž, hrad, stroj aj.). Obecně vzato mají čeština a ukrajinština vcelku velmi blízký repertoár gramatických jevů, rozdílnosti přitom tkví spíše ve frekventovanosti určitých jevů a jejich distribuci (srov. menší rozšíření přivlastňovacích adjektiv typu *Шевченкова універзита – університет ім. Шевченка*; o něco slabší ukrajinské přechylování, ovšem

s výraznou tendencí k rozvoji tohoto jevu v ukrajinštině; hojné používání ukrajinských přechodníků vs. archaičnost tohoto slovesného tvaru v češtině apod.). K potenciálně nesnadným jevům patří zvrtná slovesa (v ukrajinštině psaná s neoddělitelnými postfixy **-ся, -сь**); tvary minulého času (jednoduché v ukrajinštině, s významem osoby vyjádřeným osobním zájmenem); tvary podmiňovacího způsobu, v nichž má ukrajinština na místě českých osobních tvarů *bych, bys, by* aj. pouze částici **бу/б**. V oblasti syntaxe nacházíme značně odlišné principy slovosledu v obou jazycích.

Ukrajinská čeština napříč jazykovými dovednostmi: psaní

Srovnání jazykových systémů obou jazyků je, jak již bylo řečeno, pouze vstupní informací, pomocí níž učitelé jednak formují svoje očekávání a vytvářejí prognózu budoucích nesnází, a jednak volí strategii výuky v dané cílové skupině cizinců. Výuková praxe přináší určité korektury učitelských představ, nová zjištění a nové postřehy. Právě těm posledním bychom se rádi věnovali v následujících odstavcích svého příspěvku.

Průzkumy lingvodidaktiků a náš vlastní výzkum potvrzují, že Ukrajinci jsou poměrně úspěšní ve všech čtyřech dovednostech – čtení, poslechu, mluvení a psaní. O úspěšnosti rozhoduje především aktivní přístup k učení, sociální vazby a osobnostní charakteristiky studenta. Délka pobytu sama o sobě není rozhodující (Kostelecká et al. 2013: 112; Macurová 2014). Tato tvrzení platí dvojnásobně v případě osvojování dovednosti psaní, kdy se úspěch dostavuje pouze v případě vědomě vyvíjeného učebního úsilí.

Nyní se podíváme blíže na psanou produkci ukrajinských studentů prizmatem chybové analýzy.

Ukrajinské chyby v česky psaných textech

Databáze jazykových chyb v češtině mluvčích s prvním jazykem slovanským (pracovní název *CHRUP – Chyby Rusů, Ukrajinců a Poláků*), která vznikla v rámci grantového projektu Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci skupiny mladých vědců pod vedením prof. H. Gladkové, byla první databází tohoto druhu, v níž jsou ukrajinští respondenti představeni jako samostatná cílová skupina. V projektu byl shromážděn dost rozsáhlý autentický materiál, který byl dále zpracován do podoby softwaru pro potřeby dalšího výzkumu a výukové praxe ve zmíněných cílových skupinách.

V korpusu textů ukrajinských respondentů máme písemné práce na volné téma (popřípadě na téma nabídnuté vyučujícím) od 74 osob s mateřským

jazykem ukrajinským. Celkový objem textového materiálu je 89 137 znaků. Do analýzy bohužel nebyly zahrnuty práce psané na počítači (kvůli případnému zkreslení výsledku působením textového editoru), což vyloučilo ze statistik skupinu pisatelů s velmi pokročilou úrovní češtiny (zejména vysokoškolsky vzdělaných, dlouhodobě žijících v ČR), kteří dodali svoje eseje právě v elektronické podobě. Shromážděný materiál jsme podrobili chybové analýze z hlediska kvalitativního i kvantitativního. Vzhledem k tomu, že sběr materiálu probíhal jak na území ČR, tak na Ukrajině, pokusili jsme se o porovnání specifik psané produkce studentů učících se mimo české prostředí a studentů, kteří si osvojují jazyk v bezprostředním kontaktu s rodilými mluvčími češtiny. Naše analýza tedy sleduje typické chyby Ukrajinců v různých podmínkách osvojování češtiny a na různých úrovních pokročilosti.

Chybový materiál představíme v následujících kategoriích: psaní, morfologie, syntax a lexikum.

Psaní

Do této kategorie zařazujeme chyby v grafice (záměny azbuky a latinky), diakritice a pravopisu. Problémy s přepínáním grafického kódu mají hlavně začátečníci. K náhodným záměnám dochází zejména tam, kde znaky obou jazyků mají vnější shodu, např.: *rozdávam* (= rozdávat; grafém **t** má v ukrajinštině rukopisnou podobu **m**), *chuba* (= chyba, srov. ukr. **u**). Zcela jinou, trvanlivou povahu mají ale chyby v diakritice, jimž se nevyhýbají ani pokročilí pisatelé: *vedela jsem; realitní kancelar*. Na okraj poznamenáme, že i přes dobré zvládnutí latinky je rukopis ukrajinských studentů českými mluvčími snadno identifikován jako „nečeský“ (domníváme se, že příčinou jsou odlišnosti, k nimž dochází již při výuce psaní na začátku školní docházky: technika psaní, způsob spojování grafémů).

Bezkonkurenčním „rekordmanem“ v ukrajinsky psaných textech jsou chyby v české kvantitě. Ty nacházíme ve 100 % prací, jejich podíl je přitom 12 až 78 % všech zaznamenaných chyb. Ve většině případů se jedná o chybné krácení vokálů, např.: *jezdim tam každý prázdniny; nejzajimavejší místa Prahy; hrozne se teším na setkani; tolik naroku nemám; parkovani pro auta*. Zvláště nápadné je výše uvedené v pracích začátečníků. Pokročilejší studenti si s vývojem jazykového citu uvědomují důležitost české kvantity, jejich snaha přiblížit se autentickému českému projevu se projevuje v tendenci protahovat i krátké vokály: *v nemocnicích; po třech létech; musíme chránit; uvárit jídlo; líde rozumí; čirá fantazie; ve klubech*.

Pravopisné chyby v analyzovaných textech prokazují mnoho společných rysů s chybami českých mluvčích. Mezi nimi vyjmenujeme problém s rozlišováním tvrdého **y** a měkkého **i**. V ukrajinštině se tyto hlásky rozlišují nejen na úrovni grafému, ale i ve výslovnosti, přesto opora v mateřském jazyce není vždy spolehlivým vodítkem při výběru správné varianty u příbuzných slov: *do kyná, v gymnaziūmy* (srov. *в кино, в гимназії*). Ukrajinské chyby v české interpunkci jsou také podobné těm českým, např. potíže se správným umístěním čárky (často na konci vedlejších vět): *Peníze, které získám budu moci použít na to aby pomáhat lidem*.

Morfologie

Zvládnutí české gramatiky představuje velmi obtížný úkol i pro mluvčí blízcí příbuzného jazyka. Mezi nejobtížnější partie gramatického učiva nepochybně patří měkký typ skloňování substantiv: *šla jako obyčejně do práci; jsem vyrazila z práci; naděj na spolupráce; byli jsme na vytvarní akce; v první fáze; v každem pokoje leželi kobercy a životné/neživotné tvary maskulin (zejména v nominativu plurálu): budou přijíždět rumuny a bulhary; ukrajinští mag-náte; všichni hrdiny jsou; Vikingove utočily; mimozemšťani v naší škole; moje sousedí byli*. Většina studentů má potíže se skloňováním cizích slov: *román od Alexandry Dumasy; byla u muzee; vyšla v leadery školního panoptikumu; knížku na tému; v Ukrajinsem gymnaziūmy; synonymy v Anglické frazeologie; taďy je hodně muzea*. Chyby jsou zde často zapříčiněny odlišným morfolo-gickým chováním těchto substantiv v ukrajinštině ve srovnání s češtinou (srov. odlišný rod příbuzných slov, zvláštnosti skloňování).

Značnou (až rekordní) chybovostí se vyznačují v analyzovaných textech zájmena. Při velké shodě základního repertoáru zájmen v obou jazycích není osvojování českých zájmen pro Ukrajince snadné. Skloňování zájmen je prubířským kamenem i pro velmi pokročilé studenty: *šťěstí ne je v tím; děkuji všichním lidem; zúčastní se v nim; pro nich svatek neje tak báječný; týmyto slovy; mojí nejoblíbenější sbírka; mne to proste nejde; obrazek o tem divadle; jejích kancelář*.

Učitele češtiny jistě nepřekvapí ani značný počet chyb spojených se sloves-nými tvary. Ukrajinský student je tu vystaven velmi rozvětvenému systému variantních koncovek, přítomnosti analytických a syntetických tvarů. Ke zvětšení počtu chyb přispívá pro Ukrajince problematická kvantita českých vokálů (*Ona nemluví ukrajinštinou; hrozně se těším*). Obtížně zvládají ukrajinští studenti také zvrtná slovesa, kde na jednu stranu pociťují silný

vliv mateřského jazyka (srov. záměny reflexivních a nereflexivních sloves typu *souhlasit se; končit se; zůstat se*), a na druhou stranu řeší problémy se slovosledem (*Na Ukrajině senarodila jsem ve městě*). Chyby ve tvarech podmiňovacího způsobu mají dvojí povahu. Jednak je problematické časování pomocného slovesa *být* (vzpomeňme si na jeho ukrajinský ekvivalent – částici **бу/б**), např. *komu bych půjčily peníze* (= komu by půjčili), jednak pod vlivem ukrajinštiny studenti tvoří v kondicionálu konstrukce s infinitivem: *použít na to, aby pomáhat lidem*. Pokročilí studenti se dopouštějí i typických chyb rodilých mluvčích češtiny: *aby jste pochopili*.

O tom, že pozitivní transfer mezi příbuznými jazyky nepůsobí vždy, svědčí chyby spojené s vokalizací předložek. Ukrajinština tento jev má a mohla by poskytnout studentovi spolehlivou nápovědu, nicméně v psaných textech registrujeme chyby typu *v městě-pevnosti; ve klubech; kytici z třiceti růží*.

Syntax

Slovosled je pro všechny cizince velmi obtížná oblast. Kromě problémů se správným umístěním příklonek (např. *V ČR mi si moc líbí; Bohužel jsem četla ho v přeložení; člověk může se cítit šťastným; Ale to je nesmysl, se kterého drží Fleischman.*) se ukrajinští studenti potýkají s pravidly shody podmětu a přísudku v životnosti (*Vikingove utočily*), nadužívají osobní zájmena v roli podmětu (*Jmenuju se Oksana. Já jsem z Ukrajiny.*) a často vynechávají sponové sloveso *být* v prezentu (*Evpatoria jedno z dávných měst Krymu.*). Rozsáhlým úsekem obtížného učiva jsou pro ně předložkové vazby (volba správné předložky a pádového tvaru) např. *zemřeli od tuberkulózy; do babičky na návštěvu; musíme pečovat o našich zvířat*.

Lexikum

Díky jazykové příbuznosti si ukrajinští studenti dobře osvojují a poměrně rychle rozšiřují svoji lexikální zásobu. V prostředí rodilých mluvčích snadno přebírají slovní vzory, díky různým kompenzačním strategiím dokáží překonat lexikální deficit. Lexikální chyby u nich často vznikají v důsledku povrchního osvojení sémantiky slov, neznalosti kolokací: *skupina hlásek* (o hudbě = tónů); *drahou* (= cestou) do divadla; *nedostatečné* (= nedostatekové) zboží; *vypěstovat šťastného člověka* (= vychovat). Velmi hojný chybový materiál poskytují slovesné předpony: *opište postup* (= popište); *letadlo přestalo* (= přistálo). Nejistota v používání předpon se promítá i do volby slovesného tvaru. Ve snaze vyhnout se předponě volí pisatel analytický tvar

(*budeme jet na školní výlet* /= pojedeme/). Není bez zajímavosti, že chybování v předponách jde často ruku v ruce s chybováním v původních předložkách, které, jak známo, jsou geneticky s předložkami spojené. Pod vlivem jazykové příbuznosti se objevují chyby z řady mezijazykových homonym: *máme spoustu děl* (dělo = *нушка* × *дело* = záležitost, věc, starost); *a stres nahradí nás nemocmi* (nahradí = *заменит* × *наградит* = obdaří); *opište, prosím, postup* (= popište); *rozkošný gauč* (= luxusní).

Většina ukrajinských chyb v češtině vzniká v důledku subdiferenciace jevů, jejich povrchního osvojení, podceňování odlišností, jimž cizinec nepřipisuje velký význam (např. česká kvantita samohlásek). Ukrajinský pohled na češtinu jako na jazyk blízce příbuzný, snaha přizpůsobit se tomuto novému jazyku a zároveň přizpůsobit tento jazyk sobě otevírá široké možnosti interferenčním vlivům.

Učební prostředí – učíme se doma, nebo v ČR?

V rámci projektu jsme měli možnost porovnávat psanou produkci studentů češtiny, kteří se učí česky na Ukrajině a v České republice. Srovnávané skupiny sice nejsou dokonale vyrovnané z hlediska složení (na ukrajinské straně máme převážně studenty univerzity, na straně české je složení respondentů značně pestřejší), nicméně některé rysy příznačné pro osvojování jazyka mimo prostředí jeho rodilých mluvčích a uvnitř něj můžeme pozorovat.

Velmi nápadný je zejména rozdíl spojený s osvojením různých útvarů českého jazyka – spisovné češtiny, hovorového jazyka a obecné češtiny. Studenti, kteří nikdy nebyli v ČR a učí se česky z učebnic, tíhnou k vysokému spisovnému standardu, občas se vyjadřují poněkud knižně. Jinak je tomu u těch, kteří si osvojovali češtinu živelně, „na ulici“, v českém prostředí. Zde je hovorová a obecná čeština primární, řadu jevů mluvčí osvojuje poslechem, imitací. Pro psaný projev těchto studentů je příznačná stylistická nevyváženost spojená právě s pronikáním do textu přílišné „hovorovosti“: *najšla jsem kamošku; (tato knížka) je fakt zajímavá; bylo to hrozný; krásu člověka jakou von má; je to důležité*.

Některé tipy pro výuku Ukrajinců

Naše analýza potvrzuje, že mezi nejproblematictější jevy českého jazyka patří délka samohlásek. Právě ona „může“ za celou řadu chyb, které jsme zaregistrovali v písemných pracích. Vzhledem k flektivní povaze češtiny se problémy s délkou promítají do chybovosti na různých úrovních popisu

jazyka: od výslovnosti i pravopisu až po lexikum a morfologii. Velmi očekávanou mezi Ukrajinci (ale i studenty jiných národností, kteří se potýkají s podobnými problémy) je proto příručka obsahující rozmanitá cvičení zaměřená na osvojování české délky.

Již jsme se zmiňovali o odlišnostech ve skupinách studentů učících se v českém prostředí a mimo něj. Tyto odlišnosti by se měly výrazněji projevit v přístupu k rozvoji produktivních a reproduktivních dovedností na různých etapách výuky a v různých učebních podmínkách. Zejména pro studenty začátečníky učící se mimo české prostředí má pozorování jazyka (tzv. rozkoukavací období) a nácvik pasivních řečových dovedností zvláště velký význam. Velice užitečný je z našeho pohledu nácvik pasivního porozumění, v němž se aktivizuje schopnost rozeznávat v českém textu jevy příbuzné ukrajinštině.²

Nezbytnou součástí jazykové vybavenosti cizince na cestě k jeho úspěšné integraci do nové společnosti jsou sociokulturní kompetence. Velký význam mají učební praktiky, které seznámí studenta s českou etiketou, vybaví ho základním souborem zdvořilostních frází a naučí ho iniciovat a udržovat tzv. small talks. Právě proto se přimlouváme za výběr – pro potřeby výuky – kratších textů spojených širším obecným tématem (např. k výukovému tématu Kultura nabídneme studentům krátké texty o hudbě, divadle, malířství), přičemž se student učí plynulému a pro přirozenou mluvenou komunikaci přirozenému střídání témat v rámci jedné konverzace.

Pokud se jedná o volbu učebních textů, chtěli bychom zároveň zdůraznit, že na úrovni A1–A2 by jejich tematika měla mít výrazně „egocentrickou“ podobu. Jsou to takřka já-texty, ve kterých mluvčí představuje sebe, svět svých zájmů, potřeb a přání. Myslíme, že by v českých učebnicích měly být mnohem více zastoupeny ukrajinské reálie, aby Ukrajinec mohl prezentovat sebe jako nositele určitých kulturních hodnot, byl schopen odpovídat na přirozené otázky svého českého okolí a být tímto způsobem zajímavým partnerem v komunikaci.

Z našeho setkání s učiteli češtiny v rámci workshopu *Vduchu sy žikam, bude lip aneb Jak si Ukrajinci osvojují češtinu*, během nějž jsme načerpali mnoho dalších podnětů ke zlepšení výuky, jsme si odnesli velmi příjemný pocit, že přicházející ukrajinské studenty zde v Česku čeká opravdu profesionální a přátelský přístup.

2 Lída Holá – Pavla Bořilová: *Čes'ka mova expres 1*, Praha: Akropolis, 2015, příloha, s. 3.

LITERATURA

Databáze jazykových chyb v češtině mluvčích s prvním jazykem slovanským.

Grantová agentura UK, projekt číslo 286411. [2015-05-11]. Dostupné z: <http://chrup.ff.cuni.cz/> [25. 10. 2019]

MACUROVÁ, Jana

2014 „Наш чешский: Письменная речь носителей русского, украинского и польского языков.“ In: *Basler Studien zur Kulturgeschichte Osteuropas*. Band 21. JunOST. Beiträge zur ersten Schweizerischen Konferenz junger Slavistinnen und Slavisten. Henzen, V., Hodel, A., Polek, S. (Hg.), s. 410–424. Zürich: Pano Verlag

ZILYNSKYJ, Bohdan – KOČÍK, René

2001 „Ukrajinci v České republice.“ In: *Menšiny a migranti v České republice*, s. 81–88. Praha: Portál

ČECHOVÁ, Elga – TRABELSIOVÁ, Helena – PUTZ, Harry

2005 *Хочете говорити по-чеському?* Liberec: Harry Putz

1981 *Учебник чешского языка (для 3–5 курсов)*. А. Г. Широкова и др. Москва: Высшая школа

1973 *Учебник чешского языка (для 1 и 2 курсов)*. А. Г. Широкова и др. Москва: Высшая школа

ДАНИЛЕНКО, Людмила

2006, 2007 *Чеська мова: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Довіра

ГАСІЛ, Йіржі – ЛОБУР, Надія – ПАЛАМАРЧУК, Ольга

2011 *Чеська мова для українців*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка

HOLÁ, Lída

2010 *Чеська граматика – коротко про головне*. Praha: Akropolis

2015 *Čeština expres 1, 2*. Praha: Akropolis

2017 *Česky krok za krokem*. Praha: Akropolis

KOSTELECKÁ, Yvona et al.

2013 *Žáci-cizinci v základních školách: fakta, analýzy, diagnostika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta